

A kongresszusi irányelvek olvasása közben Írói kísérletezés, írói felelősség

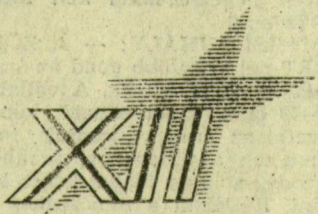
A kongresszusi irányelvekben művészeti életünk feladatairól többek között ez a mondat olvasható: „A jövőben is biztosítani kell a szabad alkotómunka, az előremutató kezdeményezések és kísérletek feltételeit.” Nem hiszem, hogy ebből akár a „szabad alkotómunka”, akár az „előremutató kezdeményezések” kitétel értelmezése különösebben ellentmondásos lehetne bárki számára is, az irányelvek egészének szövegösszefüggésében tartalmuk teljesen nyilvánvaló. A „kísérlet”, az **irodalmi, művészeti kísérlet** fogalma körül azonban elég sok félreértés szokott lenni, meg akkor is, ha az „előremutató” jelzőt értelemszerűen erre is alkalmazzuk. Mit értünk kísérleten az írói munkában? Mi fér be jogosan ebbe a fogalomba, s mi mindent csempésznek bele sokszor indokolatlanul? Mit jelent az előremutató kísérlet mai irodalmunkban? Miért kell most egyáltalán hangsúlyozni azt, hogy szükség van a kísérletezésre? Mindenekelőtt ezekről a kérdésekről szeretném elmondani véleményemet a kongresszusi irányelvek elgondolkodva.

A válaszadást elég messziről indulva kell megkezdennem. Az utóbbi években nagyon sok vita volt — és van még ma is — a hetvenes évek magyar irodalmának megítéléséről, értékeléséről, s ez teljesen érthető: mind az esztétikai, mind az irodalmi szempontoktól kezdve egészen a társadalmi szempontokig. A hetvenes évek közepén nagy teljesítményeivel, melyeknek csúcspontja a legutóbbi évtized irodalma nem érte el. En azokkal értek egyet, akik azt mondják, hogy nem ez a döntő szempont a hetvenes évek irodalmának megmérettetésénél. A hatvanas évek közepe táján ugyanis — a szocializmus alapjainak lerakásával — egy nagyon fontos társadalmi fejlődési stádium befejezésekor a már megtett út föltérképezésére és művészi szintetizálására nyitott lehetőség, s irodalmunk ezt a feladatot magas szinten teljesítette is. A hatvanas-hetvenes évek fordulatjától kezdve azonban nem annyira a már kiharcolt-élvív vívmányokkal való számvetés, hanem jóval inkább az előretekintés, a szembenézés az új feladatok egész sorával lett igazán időszerező.

A mi régebbi történelmünk úgy alakult, hogy telítve volt nagy összeütőközések egész sorával: forradalmakkal és szabadságharcokkal — népünk szerencsétlenségére zömmel elbukott felkelésekkel —, s akkori irodalmunk ezeket a **nyílt konfliktusokban** tetest öltö nagy nemzeti sorskérdéseket mélyen átérve és művészen kifejezve emelkedhetett legjobban képviselőivel világirodalmi magasságokba. Az utóbbi egy-másfél évtizedben azonban maga a magyar valóság, amelyben élünk, egészen más tennivalókat diktál íróinknak: a hagyományos forradalmártípus, a barikádharckor hőseinek ábrázolása után a hétköznapi forradalmárok megjelenítését. A magyar irodalom történetében **első ízben** az új, es ráadásul iróilag is „hálatlanabb”, nehezebb feladat ez. Mert könnyebb és műlátósabb közvetlen párviadatokban megjeleníteni egy embert — főleg a forradalmárt —, mint látszólag szürke és egyhangú, ám mégis tartalmas köznapi életét megmutatni; könnyebb és iróilag hálatlanabb egy vakmerő hőstettet végrehajtó katonát megörökíteni, mint egy, a dolgát nagyon tisztességesen elvégző munkás kisember mindennapjainak lényegét megírni.

Szokatlanságánál és bonyolultságánál fogva is nagyon nehezen megoldható feladat tehát ez, rövid néhány év alatt átütő sikert várni eleve nem is lehetett. S hogy irodalmunk, a hetvenes évek magyar irodalma e viszonylag rövid idő alatt is eredményesen birkózik ezekkel a gondokkal, annak értékelésére most

egy nagyon fontos tendenciát jeleznek. A hatvanas évek legvégén s a hetvenes évek legelején, amikor a mindennapok forradalmiságának problematikája igazán eleven lett az írói tematikában, kezdetben csak nagyon felszínesen jelentkezett: fő képviselői a csellengő, lézengő hősök voltak, akik kocsmából kocsmába és női ágyból női ágyba vetődve éltek át az „úgysem lehet tenni semmit, a nagy tettek ideje lejárt” nihil-érzetet. A fő szöveg azután egyre inkább más lett: megjelent a helytálló, vagy legalábbis helytálló akaró hős.

Nagyon jellemző ebből a szempontból, hogy a hetvenes évek történelmi témájú regényei és drámái milyen tárgykörök felé vonzódtak elsősorban. Múltunk megidézésében leggyakoribb azok a szituációk váltak, amelyek a legtipikusabban tudták megjeleníteni azt, hogy egy viszonylag szűk mozgástérben melyek az értelmes cselekvés legjobb lehetőségei. Dobai Péter könyve, a **Csontmórnárokat** áttételesen éppen azt kérdezi: mit tehet a forradalmár egy forradalom nélküli korban? Bem és társai erre keresik a választ közvetlenül „Világos után, az emigráció kezdetén. Moldova *Negyven prédikátor*ban a főhős soha semmi rendkívülit nem visz végbe, mindig azt csinálja tehetségéhez mérten a legjobban és legkitartóbban, amit nap mint nap tennie kell.

A példák sorát természetesen sokáig lehetne folytatni. A hetvenes évek irodalma a forradalmiság korszerű értelmezésének más nézőpontból is sok újat adott. Illyés Gyula *Testvérek*-c. drámájában a két Dózsa-testvér folytonos egymással vitakozása azt a forradalmáreményment mutatja fel, amelyet Marx ezekben a jellegében társított: „Semmi sem idegen tőlem, ami emberi”, és mindjárt ezután: „Mindéppen kételkedni kell.” György képviseli az egyik, Gergely a másik elvet úgy, hogy a kettő együttesen érvényes. Sütő András *Csillag a máglyán*-c. művében sok más mellett azt írja, hogy a hatalomra jutott part és egyenlő maradvány azokhoz az eszményekhez, amelyekre előbb fölesküdt: „s ha nem, miért van ez így és kinek van igazsága?”

Az is nagyon szokványos formula ma már, ha arra hivatkozunk, hogy eddig a „miből élni” kérdése volt a lényeges, most pedig már a „hogyan élni” a fontos. Ennek a látszólag elkapott tételnek azonban megint nagyon fontos irodalmi következményei vannak. Mert amíg a „miből élni” élethelyzete volt a meghatározó, addig az egyes embereket saját létük kényszerűen besorolta egyik vagy másik körbe: ha nem volt „miből élni”, vagy csak kevésből tudott élni, szükségszerűen állt abba a táborba, amely fellázadt az egyenlőtlenség ellen. Ma már a letehetőség és a tudat viszonya jóval áttételesebb. Most mindenképp előtérbe kerül az egyéni tudati-erkölcsi szférában dől el, hogy ki, milyen életet él: a közösség javára bontakoztatja-e ki képességeit, vagy bezárkózik a fogyasztói lét önkörü élvezetébe. Jogszabályok csak arra vannak, hogy mely határon túl nem lehet anyagi javakat szerezni, de arra nincsenek és nem is lehetnek, hogy a megelődökkel ki, hogyan gazdálkodik: ez már etikai kérdés. A hetvenes évek magyar irodalmát azért is nagyra becsülöm, mert ezt a jelenséget nemcsak felismerte, hanem egyenesen középpontba állította: az életminőség lett számára a legfontosabb. A tartalmas élet

és a súlyos élvhajzás között irodalmunk legjava fenntartás nélkül az előbbire szavazott.

Nemcsak újszerű, hanem ráadásul önmagában is nehéz munka az, amely a valóságot faggató irodalmunk előtt áll. Egy csapásra nem oldható meg, és itt jön a kísérletezésnek nemcsak a szükségessége, hanem a felelőssége is. Az előremutató kísérletezés én ma nálunk csak úgy tudom értelmezni, hogy az előzőekben változó újszerű valóságfeltárás érdekében törtéjék, tartalmi cél érdekében végbemenő kísérletezés legyen. A művészi kísérlet nem lehet félvállról tett munka, nem lehet öncélú formalisztikus megoldások menlevele, sem az irodalmi selejtelek vagy félkész alkotások létjogának igazolása. Ellenkezőleg: a jól értelmezett kísérletezés csakis egy **magasabb minőség** érdekében történő útkezelés lehet.

A szűkebben vett irodalmi témáról általánosabb kérdésekre áttérve — éppen azért, mert a tudati-erkölcsi összetevő szerepe egyre megnőtt az emberi magatartások, az életminőség formálásában és irányításában, nagyon szűkre szabottnak tartom az irányelvekben a szellemi-ideológiai szférával foglalkozó részt. Nemcsak a művészeteknek szentelt — véleményem szerint — érdemen alul kis helyet ez az anyag, hanem például a tudományok és az oktatásnak is (főleg a felsőoktatásnak, amely csak futólag említődik meg). Én akár szűkebben, akár írásban, ha gondolatmenetembe beleillik, mindig idezím szokatlan, hogy miképpen értelmezi Marx az emberi gazdagság fogalmát: „...mi egyéb a gazdagság, mint az egyének szükségleteinek, képességeinek, évezeteinek, termelőerőinek stb. az egyetemes cserében létrehozott egyetemessége? mint a természeti erők ... feletti emberi uralom teljes kifejlődése? mint az ember teremtő hajlamainak abszolút kimunkálása ... amikor az ember nem egy meghatározottságban termeli magát újra, hanem a totalitását termeli?” Ebben a totalitáskonceptióban az anyagi javak gazdagsága és „az emberi benső teljes kimunkálásának” gazdagsága csakis együttesen eredményez igazi emberi teljességet.

A szorító gazdasági gondok közepette sem kerülhetnek háttérbe az „emberi benső teljes kimunkálásának”, a tudatgazdagításnak, benne a kultúrának az ügyei, mert akkor lefejeződik vagy eltorzul a harmonikus emberi kiteljesedés, ami végső soron aztán a termelésre, a gazdaságra is visszahat. Nagyon örültem az irányelvek ama mondatának, amely ezeket az összefüggéseket tételesen is megfogalmazta: „Széles körben kell tudatosítani a társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődés egységét.” Biztos vagyok benne, hogy a kongresszus majd ennek szellemében végzi munkáját.

VÖRÖS LASZLO,
a Tiszatáj főszerkesztője

Ópusztaszer — hétköznap

Ópusztaszer nagy területen fekszik. A volt sövényházi központon kívül hozzátartozik még Hantháza, Pitricsom, Kiszer környéke és a „telepek”. (Erzsébet, Székely, Karakás, Hefner.) Határok: Ópusztaszerrel, Bakssal, Dóccal. Balástyával és Kistelekkel. Kocsival is beletelne egy nap, mire valaki bejárna az 5 ezer 951 hektáros terület nagyobb majorjait.

Bogár János hantházi születésű, most Pitricsomban lakik:

— Cseléd voltam az uradalomban, sokat kellett dolgozni a kapott földön is, meg a térszében is. Nem ez a baj, megöregedtem a „csikók” — mutat a lábára —, most már nehezebben mozdulnak.

— Beköltözik a faluba?

— Kilaktam az időből. Jó nekem, ahol vagyok.

Becsei Péterék Csajháton laknak a baksj út mellett. Messziről virít a házuk. Kupéautó áll a garázsban, a ház mellett szőlő. Ezt mondja:

— Amikor én idekerültem negyvenkilencben, négyen laktak erefelé, Szabados Balázs, Zsótér István, Boda János, meg Vakuja József, most meg már alig győzöm észben tartani, melyik ház kié is.

— Mit kérnek most egy házárt?

— A jobbakért 250—300 ezer forintot, de nem nagyon adják, amikly kész. Általában magának épít, ha valaki hozzáfog.

Persze, nem egyformák az emberek, egyik „meglovagolja a szerencsét”, és maga kilábal a szegénységből, a másikat a tanács segíti ki, a harmadik ott marad, ahol volt, elszalad mellette az idő, nem érinti a fejlődés.

Ópusztaszernek nem kell panaszra a szomszédra mennie. Másként látják a változásokat az emberek, a fiatalok évek óta keseregnek, jó lenne valahol tanulóhelyre, szórakozniuk. Se mozi, se művelődési házuk, se egy rendes presszójuk nincsen. (Sikerült ugyan a térsztől megkaparintani a dohányválogatót, de csak ideiglenesen.) Másokat is szeretnének vendégnek, ne csak mindig ők menjenek. Lelkesedésben, akarattal nincs hiány, és Ópusztaszer a mai autós fiatalnak éppen a legjobb helyen épült. Szegéről, Csongrádról, Kistelekről betonút vezet oda. Néha, amikor vállalkozó kedvű fiatalok diszkót rendeztek az útkereszteződés mellett Árpád bisztróban — vagy a majorudvar betonpajtájában —, majdnem a fél szegedi járás fiatalja ott tolongott.

Aki ott él és a községért él, nincs megelégedve. Nemcsak a

fiatalok helyzetével, a község fejlődésével sem.

A falubeliek jeleztek évekket ezelőtt, hogy kicsi a község kútja, nem lesz víz nyaranként. A tanács már kényszerből korlátozta a vízfogyasztást. Másfél éve még 160, most már csak 80 liter vízet ad perccenként a régi kút. Nap mint nap 30—40 lakás marad víz nélkül. Két éve 15, tavaly 19 otthon épült Ópusztaszeren. A legutóbbi fölmérés alapján 236 hajlek áll a beltéren.

Többször fölvetették hivatalos fórumokon gondolataikat, bajaikat. A megyei tanácsülésen kértek segítséget. Biztatást kaptak legelőbb gondjukra, s elképzelhető, hogy az Emlékpark kútjából jut víz a falunak is. (A Nemzeti Emlékpark nem tartozik a községhez.)

A régi brigádszállást alakították át iskolának még az ötvenes években. Jelenleg 182 gyerek szorong a tantermekben. Nincs tornaterem, hiányzik a könyvtár. Látták ezt már évekket ezelőtt a község vezetői és segítséget kértek az új iskola építéséhez. Már a negyedik ötéves terv indulásakor tervezték, de kevés pénzzel nem tudták hozzáfogni. Úgy mondják a tanácsbírók, akkor átadták a penzüket Kisteleknek, oda jobban kellett a kollégium. Azóta évről évre ütemezik. Most már a munkák is elkezdődtek.

— Miért ez a huzavona?

— Az első tervet el kellett dobniuk — feleli Keeskemeti Gáspár tanácselnök —, mert nem tudták leszállítani a vázat a gyártók.

— Az új tervhez kaptak anyagot?

— Nem, mert időközben módosítani kellett.

— Éspedig?

— Visszatértünk az eredetihez.

— Kiderült, hogy mégis az a jó...?

— Ekkorra már a járás közsegeiben a szatymazi, az ásothalmi és a kübekházi iskola erre a modellra készült.

— A maguké fölépül az idén?

— Részben — hárommillió forintot kaptunk —, tárgyalunk a kivitelezővel, a CSOMEP-pel, hogy minél hamarabb kész legyenek. Bizakodunk, hogy jövő őszre átadják.

Szép terveket szőnek az ópusztaszeriek. Egy helyre hozzák össze az eddigi szétszórt köztézményeket. A központba kerül majd az iskola, az óvoda, az orvosi tanácsadó, az üdötház és a könyvtár, mert a mostaniak egymáshoz kilométeres távolságra esnek. Kiszeren a volt iskolát kultúrteremmé, könyvtárra alakítják át. Szorítanak szobát a társalogni vagyó öregeknek és fölmerült a tanyai bolt gondolata is. Régi álmuk, hogy összekössék a két Pusztaszeret, a betonbektő útból még hat kilométer hiányzik.

De kihez szóljanak, honnan is várjanak segítséget? A magyabájal, is nehezen bíró Árpád vezér Tsz-tól? Bár sokat tesznek, megjavítják a földutakat, földet hordanak, ahová kell, autóbuszvárókat építenek, de ez kevés. A faluba telepedett szomszéd ÁFESZ csak annyira nyújt baráti kezét, amennyi házma szarmazik belőle. (Takarmánybottot és felvasárlótelepet építettek az út mellé, a bisztróval szemközt levő portára.) Ki mástól, mint maguktól, hiszen az utóbbi években — annyi ígéretet kaptak panaszukra innen-onnan, hogy már-már meginogtak a maguk igazában is. Tavaly több mint 500 ezer forint értékű társadalmi munkával segítette a falut a lakosság, korábban is sokan részt vállaltak az óvoda építéséből.

Majdnem minden tanyában egy villany, amivel idővel együtt jár a fejlődés is. Az emberek maguk igénylik a jobbat, a szebbet, ha mindez a valósághoz igazodik — idővel a kétvezernél több lakosú Ópusztaszer bizonyára megelégszik önmagával.

MAJOROS TIBOR

HADNAGY CSABA RAJZA